

Riigiminister (1990-1992) Raivo Vare kõne 20. Augusti Klubi konverentsil “Omariikluse taastamise kogemus tänasel päeval”, 19.08.2021

Omariikluse taaskehtestamisest riigiministri silmade läbi

Eksellentsid! Daamid ja härrad

Mul oli koos paljude teistega õnn olla 30 ja enam aastat tagasi tegevalt osaline Eesti Vabariigi omariikluse taastamise protsessis, kuuludes riigiministrina Taasvabanemise Valitsuse ridadesse.

Kuivõrd riigiministri ametikohaga kaasnes tänase päeva riigivalitsemise praktika jaoks tavatu ülesannete hulk ja iseloom, siis nägid selle ametimehe silmad üksjagu. Seda tegelikku riigiloo ja omariikluse kehtestamise „köögipoolt“. Seejuures tuli oluliste asjadega tegeleda permanentse kriisi ja totaalise informatsiooninappuse tingimustes. Ning seda veel vähemusvalitsuse ning nõ. revolutsioonilise segaduse ja kasvava võimuvõitluse olukorras. Prominentne tollane poliitik Ülo Uluots ütles ju otse, et milleks mul minna sellesse valitsusse, sest see ei kestvut kahte kuudki ja saab Jaanipäevaks juba ametist priiks. Kestis ikka küll, vaatamata kõigele, viies Eesti taasvabanemiseni ja selle kindlustamiseni esimeses etapis.

Aga hull periood oli see küll. Oli see ju aeg, kus toimus pretsedenditu muutus, sest lagunes kommunistlik maailmablokk ja seda, sh. meidki valitsenud punaimpeerium koos selle aluseks olnud ülitsentraliseeritud juhtimis- ja majandussüsteemiga. Millesse, olgu õigluse huvides märgitud, andsid eestlasedki oma toimeka panuse just selle keskse jõu – NSV Liidu – ajalooareenilt kaotamisele kaasaaitamisel. Aluseks sai Valitsuse tegevusele nn. Valgeranna 32-leheküljeline tervikprogramm, mis valmis päev pärast Toompea ründamist internatside poolt mais 1990, mida on tema sisukas hõlmavuses hea ka täna lugeda, eriti arvestades, et selle koostamise aegne taust oli ikka väga keeruline ja määratu. See programm seadis eesmärgina „Eesti Vabariigi taastamine *restitutio in integrum* rahvusvahelise õiguse subjektina“. Mistõttu on Valitsuse „strateegiliseks tegevussuunaks koostöös Ülemnõukogu ja Eesti Kongressiga realiseerida Eesti Vabariik iseseisva riigina *de facto*“.

Et paremini mõista seda, millega tuli tollal tegeleda ja mille eest vastutada, tooks alljärgnevalt ära ka mõned näited valdkondadest, millega riigiministril tuli rinda pista ja mis, olgu märgitud, kaugelt ületab tänase riigisekretäri vastutuse ulatust, kellega küll riigiministrit tihti segamini aetakse.

Niisiis, riigiministri mõned vastutusalad tollal (juhuslikus järjekorras)

Valitsuse tegevuse organisatsiooniline kindlustamisele ja kogu vabariigi asjaajamise elik bürokraatia korraldamisele, aga ka riigi vara haldamisele lisaks olid igapäevaseks ka spetsiifilisemad teemad nagu ametiasutustele ja ametiisikutele tööruumide eraldamine, laiemalt tollase korruga jaotamiseks ettenähtud autoostuload, korterid jmt., samuti Eestis asuvate välisesinduste olmeküsimused ja väliskülaliste võõrustamine. Kuid mis peamine, üleskerkivate operatiivküsimuste lahenduste väljatöötamine ja, tollastes oludes vajalike organisatsiooniliste lülide puudumisel, tihti ka nende rakendamise korraldamine.

Oluliseks valdkonnaks oli tollal riigi administratiivse organisatsiooni ümberkorraldamine, näiteks Rahvakontrollikomitee likvideerimine ja Riigikontrolli moodustamine, ning võtmepositsioonide mehitamisele kaasaaitamine. Kindlasti paljudele üllatuseks ka välissuhtlemises osalemine mitmel erineval viisil, näiteks välisministri ja ministeeriumi ning portfelli ministrite organisatsioonilis-

majanduslik kindlustamine, samuti Moskva Eesti esinduse, aga ka osa välissuhtluse korraldamine otseselt Venemaa suunal, eelkõige VNFSV ja regioonidega, samuti nn. kultuurivahetuse välisvaluuta summadega Eesti poliitikute poliitiliste välisvisiitide korraldamisele kaasaaitamine (mis oli aga vastuolus nõukogulike valuutakasutuse reeglitega ja mille eest üks Ülemnõukogu prominentne saadik, kes 20.augustil Toompealt küll puudus, tahtis riigiministrit veel ka hiljem vastutusele võtta...).

Omaette peatükiks olid suhted teiste poliitiliselt oluliste organisatsioonidega nii Eesti poolel, aga ka vastastega, nagu Interrinne ja Töökollektiivide Ühendnõukogu, Kirde-Eesti nõukogudemeelsete linnade juhid jpt. Segases taustaolukorras oli eriti oluline operatiivinformatsiooni koondamine ja side korraldamine, Teabeteenistuse inkubeerimine ja muu infotöö alane tegevus.

Üpris suureks teemaks olid suhted Vene sõjaväestatud organisatsioonidega Eestis ja nende väljaviiemisega seotud läbirääkimised, asjaajamine, varade ülevõtmine ja muu, sh. sõjaväeosade, piirivalve, KGB, sõjakomissariaatide osas, samuti võimkonda kuulunud Tsiviilkaitse Staabiga selle reorganiseerimiseni Päästeametiks, ALMAVÜ likvideerimise-reorganiseerimisega seotud küsimustes jne. Samasse võib lisada ka Kaitseväge loomise ettevalmistamise, sh. Kaitsejõudude Peastaabi tööle rakendamise, vastava seadustiku loomise ning relvastuse ja varustuse hankimise alustamise.

Nõudlikuks tegevusalaks kujunes piiri rakendamise ja seda koordineeriva valitsuskomisjoni juhtimine, Tolli- ja Piirikaitseameti, hiljem Riigi- ja Piirikaitse Ameti eest vastutamine, samuti Haldusreformi komitee juhtimine, kohaliku omavalitsuse reformi läbiviimise ja omavalitsussüsteemi arengu koordineerimine koostöös Ülemnõukogu Presiidiumiga. Üksjagu nõudis ka osalemine erinevates valitsuskomiteedes ja -komisjonides, mille otsustusvõim oli tollal palju suurem, kui tänapäeval.

Muude vastutusvalade hulka kuulusid lisaks veel Usuasjade volinik ja Kirikute Nõukoguga suhted, Keeleamet, Eesti Telegraafiagentuur ETA, Riigi Teataja, Statistikaamet, Arhiiviamet, Informaatikafond ja veel palju muud.

Selle loetelu järgi on arusaadav, et etteantud mahu raames saab piirduda vaid teatud üldistustega sellest, mis oli vast olulisem meie omariikluse taaskestamisel. Kuna on palju kajastatud küsimusi poliitilisest võitlusest ning riikluse alustunnuste kontekstis oma seadustest ja õiguskorrast ning elanikkonnast ja selle mobiliseerimisest vabaduse saavutamiseks, samuti majanduse radikaalsest ümberkorraldamisest, siis kolmanda klassikalise omariikluse tunnuse – territooriumi ja selle kontrollimise-valitsemise võimekuse - teemal tahakski põgusalt peatuda.

Riigi halduslik ümberkorraldamine

Alustaks **riigireformist**. Tuletagem meelde, et tegelikult hakkas meie valitsus tööle eelmise valitsuse vahetult enne välja töötatud valitsusreformiga loodud struktuuri alusel. Olin ka ise selle väljatöötamises osaline vastava, professor Jaak Leimanni juhitud ekspertrühma liikmena. Selle sisuks oli arvukate vabariiklike juhtimistasandite kokkutõmbamine seniselt poole peale. Edaspidi õnnestus meil seda veelgi märgatavalt vähendada. Kusjuures samal ajal loodi paralleelselt ju ka uusi riigi funktsioneerimiseks vajalikke erinevaid juhtimisstruktuure.

Arvestada tuleb seejuures samuti asjaoluga, et kuna kogu senine nõukogulik valitsemissüsteem oli väga tsentraliseeritud, siis paljude funktsioonide jaoks puudusid Eestis üldse vastavad administratiivsed juhtimisorganid, või olid nad allutatud otse Moskvale, või siis olid formaalses kaksikalluvuses – nii vabariiklikus kui liidulises - kusjuures viimane tegelikult täielikult prevaleeris. See aga tähendas, et oma võimuülesannete teostamiseks, millest paljud olid seni puudunud, ehk siis meie suveräänsuse sisulise realiseerimise tagamise ja NLiidust lahtihaakimise huvides, tuli vastavaid struktuure hakata käigu pealt erinevates riigijuhtimise valdkondades looma. Mis oli vajalik eeltingimus oma territooriumil toimuva üle tegeliku kontrolli teostamiseks. Kuna uutel loodavatel organitel puudus

koht senises juhtimissüsteemis, siis tihtipeale inkubeeriti neid Riigikantselei abil ja riigiministri koordineerimisel enne, kui nad paigutati juba omaette struktuuridena riigivalitsemisüsteemi vastavatesse juhtimisloikudesse. Kus enamus neist asuvad tänapäevalgi.

Muuseas, ka Eesti kõrgeim võimuorgan – Ülemnõukogu – mäletatavasti moodustati ja hakkas tööle esmakordselt uut, professionaalse parlamentarismi alustel. Ka siin sai käsi külge pandud nii selle Ülemnõukogu uue, nõukogude hemofääris pretsedenditu valimisseaduse kui ka parlamendi tööle hakkamiseks vajaliku esimese reglemendi eelnõude ettevalmistamisel vastava Ülemnõukogu Presiidiumi ekspertrühma liikmena. Hiljem aga oli riigiministri vastutada ka Valitsuse suhted parlamendiga, mida vedas suurepäraselt väga hea inimene – minu asetäitja Krista Kilvet.

Erinevalt tänasest asjakorraldusest olid tollal ka seadused paljus formaalsed ja raam-iseloomuga, mis jättis kogu praktilise detailse regulatsiooni eelkõige valitsustasandile. Tuleb samuti tunnistada, et suur osa uusi seadusi, mis vastu võeti, ei saanudki olla liiga detailsed, arvestades üldünaamilist ja sisuliselt permanentset kriitilist iseloomuga ülemineku olukorda. Seetõttu langes Valitsusele suur rakenduslike regulatsioonide loome koormus. Võrreldamatult enam, kui see on võimalik või isegi mõeldav tänapäeval. Seetõttu oli ka loomulik, et paljusid otsuseid tehti Valitsuse kabinetistiingil, tihti peaministri kabinetis kitsamas ringis või isegi otse koosoleku laua taga, sest tänapäeval nii tavaliseks rahulikuks ja laialdaseks kooskõlastamiseks polnud enam aega ega võimalustki. Usun, et paljudel tollal Toompea Valges saalis toimunud valitsuse istungite arvukatest osavõtjatest peaks olema meeles need tänasel arvutiajastul mõeldamatud, koosolekulaual kõrgunud eelnõude ja dokumentide tohutud virnad, millest osalejatel tuli läbi närida. Mida suutis vist ainsana lõpuni teha selle eest vastutav riigiministri asetäitja Enn Bekker. Aeg-ajalt aga kirjutati sealsamas kohe käigu pealt valmis uusi dokumente, millel oli üpris oluline tähendus. Asjaolu, et justiitsminister ja riigiminister olid mõlemad juristid tähendas, et nii mõnigi kord tuli seda just neil - vahel kahekesi, vahel koos abilistega või kolleegidega - käigu pealt teha.

Haldusreform ja kohaliku omavalitsussüsteemi loomine

Vajab rõhutamist, et kohaliku omavalitsuse tasand on andnud suure panuse nii Eesti Vabariigi moodustamise kui iseseisvuse taastamise, olles nii legitiimsuse allikaks kui rahva omaenda valitsemise kooliks. Tuletagem meelde, näiteks, omaaegse Maanõukogu 1917.a. juuli ja 1918.a. novembri otsuseid, aga ka 2. veebruaril 1990 Tallinna Linnahallis toimunud kõigi tasandi rahvasaadikute täiskogu, millel osales 3000 delegaati ja kus kiideti heaks Deklaratsioon Eesti riikliku iseseisvuse taastamise kohta *de facto*, lähtudes Tartu rahulepingu kehtivusest.

Olles olnud enne valitsusse tulekut juhtivspetsialist just sel alal Ülemnõukogu Presiidiumi aparaadis oli KOV reformi vedamine üheks minu algseks motivaatoriks riigiministri ametisse asumisel. Nii moodustatigi riigiministri juhtimisel Valitsuse Haldusreformi komitee riigivalitsemisorganite tegevuse ja struktuuri ning kohaliku omavalitsuse taastamisega seotud probleemide lahendamiseks. Sellest sai koordineeriv organ riigi poolt koostöös taastatud sõjaeelsete KOV liitudega – Maaomavalitsuste Liidu ja Linnade Liidu - ning uue Valdu Asutava Liiduga kohaliku omavalitsuse süsteemi loomise regulatiivse baasi tekitamiseks ning üha kuhjuvate praktiliste küsimuste lahendamiseks, mis olid oluliseks osaks Eesti oma territooriumi tegeliku kontrolli teostamisel.

Kohaliku omavalitsuse taastamiseks töötati välja spetsiaalne taktika tulenevalt asjaolust, et vahepealsel perioodil oli kaotatud kohalikul tasandil iseotsustamise ja -tegemise võimekus. Selle tekkeks vajalike eeltingimuste saavutamisel omistati omavalitsuslik staatus vastava Ülemnõukogu Presiidiumi juures asunud ekspertkomisjoni ettepanekul. Esimesena tegi Ülemnõukogu Presiidium seda 1.oktoobril 1990.a. Kuressaare linna ja Muhu valla puhul. Nüüd tähistatakse seda päeva 2018.a. Riigikogu otsusel riikliku tähtpäeva - Omavalitsuspäevana.

Samuti just haldusreformi raames reorganiseeriti Kohtla-Järve (endise vabariikliku linna) suur aglomeratsioon, mis koos Narva ja Sillamäega toetas Kirde-Eesti autonoomse oblasti Eesti riigi terviklikkust lõhkuvat ideed. Muuhulgas taastati 1991. aastal nõukogude ajal Kohtla-Järve linna koosseisu kuulunud Jõhvi kui iseseisva linna ja maakonnakeskuse staatus. Taasiseseisvumise järgsel sügisel osutas just Riigikantselei praktilist tuge ka Kirde-Eestisse korda looma saadetud Valitsuse erivolitustega esindajale Tiit Vähile.

Kõigele lisaks, kriisisituatsioonide teravnemisel 1991.a. jaanuaris ja augustis oli võimaliku vabariigi keskjuhtimistasandit halvata püüdva NLiidu sõjalise rünnaku tõrjeks kavandatud meetmete keskmes jõudude vahetades ainuvõimalik, detsentraliseeritud võimu kontinueedi säilitamine läbi erimeetmete, mis kavandati koostöös enamuse maa- ja linnavalitsuste ja personaalselt nende juhtidega.

Territooriumi üle kontrolli kehtestamise keeruline taust

Esimeseks pääsukeseks sai vormiliselt kaksikalluvusega Siseministeriumi vabariiklikku alluvusse ületoomine valitsuse poolt saavutatud vastava kokkuleppe alusel 1.augustist 1990. Järgnev otsus hakata teostama piirikontrolli langetati peaministri kabinetis kohe seejärel. Vormiliselt ja ka sisuliselt oli vaja, muidugi, piirata-takistada Eestist kauba Nõukogude kiirelt odavneva rubla ja laguneva varustussüsteemi tingimustes ohjeldamatut väljavedu ja tõkestada kuritegevust. Riigi piirist ja territooriumi kontrollist omariikluse kontekstis sel ajal veel rääkida arusaadavatel põhjustel avalikult ei saanud. Kuid kohe algusest peale oli see meie tagamõte tegelikult. Sest NLiidust lahtihaakimise kursil olles polnud siiski sisulise jurisdiktsiooni saavutamine piirikontrolli rakendamiseta täielik. Muidugi oli piisavalt neid jõudusid isegi meil, sh. ka Ülemnõukogus esindatuna, kes arvasid, et ei tohi seda teha, sest see on kas NLiidu lõhkumine (mida ta oli) või siis ei vasta Tartu rahu järgsetele piiridele (mis on tõsi, aga mida polnud mingitki võimalust ei tollal ega praegugi, paraku, vastavusse viia).

Tempo oli, nagu tollal kombeks, kõrge. 20. septembril 1990 moodustati riigiministri juhtimisel majanduspiiri kehtestamise erivolitustega komisjon. 1. oktoobril alustati juba Tallinnas esimese piirivalvekursusega. Valitsuse korraldusega loodi 15. oktoobril majanduspiiri kaitseteenistus, mille tuumiku moodustasid vabatahtlikud, eelõige 15.mai Toompea sündmuste järellainetuses moodustatud Kodukaitse baasil. Majanduspiiri seaduse võttis Ülemnõukogu vastu 22. oktoobril ja juba kolm päeva hiljem alustasid tööd majanduspiiri kontrollpunktid. 1. novembril 1990 määras valitsus kindlaks 27 alalist kontrollpunkti ja seda päeva peetakse Eesti piirivalve taasloomise aastapäevaks.

Alustada tuli nullist. Eesti ida- ja lõunapiiril puudus täielikult teenistuse korraldamiseks vajalik infrastruktuur – piir oli tähistamata, puudusid elementaarsed side- ja transpordivahendid, logistiline tugi, töö ja eluruumid, vajalikud kommunikatsioonid. Lisaks viibis riigis Nõukogude Liidu ja hiljem Vene väekontingent. Polnud relvigi. Paar kasti konfiskeeritud Makarovi püstoleid ja kolmkümmend vene piirivalvuritelt ostetud automaati. Polnud kogemusi. Kaadrit tuli alles õpetama hakata. Hiljem tegutses Riigiministri valitsemisalas juba Tolli- ja Piirikaitseamet, seejärel Riigi- ja Piirikaitse Amet. Seda kuni 1992.a. alguses Siseministeriumi alluvusse minekuni.

Raskustest sel teel võib rääkida palju, napilt välditi ka halvimat nõukogudemeelsete erisalklaste rünnakutes kagu- ja lõunapiiril. Aga meeste ja naiste pühendunud tööga loodi süsteem, mis Eesti taasiseseisvumisel võttis sujuvalt ja tulemuslikult üle riigipiiri valvamise nüüd juba kogu ulatuses, mida on edukalt tehtud tänase päevani.

Võimaluste akna ärakasutamine ja info tähtsus

Eriti keeruliseks tegi territooriumi kontrolli teostamise Eestis viibivate NLiidu sõjaväestatud struktuuride (sõjaväe, piirivalve, KGB) olemasolu ja tegevus. Kuivõrd tegelemine nende NL struktuuridega oli samuti riigiministri ülesannete hulka kuuluv, siis ka läbirääkimised nende

väljaviimiseks jäid esialgu tema vedada. Seda tööd jätkas ka järgmine riigiminister Uno Veering. Alles seejärel läks see tööloik sinna, kuhu pidigi – Välisministeeriumi juhtida.

See, et ajutiselt avanenud võimaluste aken 1991.a. sügisel ei kesta kaua ja Venemaa asub varsti taas oma imperiaalse ajaloolise traditsiooni ja olemuse rööbastesse, oli meile meie elukogemuse ja teadmiste põhjal selge. Arvasime, et see võtab aastakese aega, aga tegelikult võttis see peaaegu poole vähem. Seepärast on arusaadav, et kohe taasiseseisvumise järel augustis 1991 otsustati tegutseda maksimaalse kiirusega, et avanenud võimalusi ära kasutada taastatud omariikluse igakülgselt reaalseks kindlustamiseks. Selleks võttis Valitsus kiirelt vastu nn.3 x 3 programmi, mis nägi ette hädavajalikud sammud selle eesmärgi saavutamiseks kõige pakilisemates asjades 3 nädalaga ja keerulisemates küsimustes 3 kuuga. Ja tõepoolest, hõlpu ei antud, aga programm sai märkimisväärset osas ka täidetud. See ongi ainuvõimalik tee Valitsuse jaoks igasuguses kriisis tegutsemiseks – kiirelt ja samas järjekindla kava alusel. Olgu see pealegi mastaapne kriis, kus on alati ebapiisavalt aega ja informatsiooni, aga vaja on otsustavust.

Samuti on oluline informatsiooni efektiivne ära kasutamine. Meil õnnestus selle alusel PR abil isegi Nõukogude armeed lüüa, kui me, neile ootamatult, kasutades välismaiseid populaarsemaid infokanaleid, sundisime Nõukogude armeed tagasi tõmbuma ettevalmistatud relvastatud rünnakust Toris planeeritud Eesti sõjameeste kokkutuleku osaliste vastu 1990.a. juulis. Informatsiooni levitamise võime tähtsust mõistis ka vastaspool, mis seletabki Nõukogude relvaüksuste rünnakuid Balti riikide kommunikatsioonikeskuste vastu 1991.a. jaanuarikuust alates ja mis meie jaoks kulmineerus Tallinna Teletorni ründamisega augustis.

Teiselt poolt on ülioluline, eriti ebastabiilsuse tingimustes, niipalju kui võimalik adekvaatse informatsiooni omamine ja realiseerimine. Seejuures ärgem unustagem, et tollaste tehnoloogiliste lahenduste ja kommunikatsiooni kontrollivate Nõukogude jõustruktuuride tingimustes tuli infohankeks kasutada loomingulisi võtteid. Internetti ju ka polnud...Palju abi saime salajasest raadioside keskusest, mille seadsid Toompea lossi kaugemas katusealuses sisse Eesti raadioamatööridest patrioidid, kes suutsid pealt kuulata vastast, korraldada oma struktuuride sidet ja hoida ühendust ka meie lõunanaabrite vastavate võtmeisikutega infovahetuseks olukorras, kus seda muudes kanalites teha ei saanud või ei tohtinud.

Tegutsemiseks vajaliku info olulisusest tulenevalt koondati seda, mida õnnestus mitmesuguseid teid pidi erinevatest allikatest hankida. Nii Nõukogude sõjaväe ja sõjaväestatud struktuuride, isegi Viljandi spetsnaži üksuse, KGB, aga ka meie vastastest TKÜN juhtivate üleliiduliste ettevõtete ja muude organisatsioonide, Moskva-meelse EKP ja nende juhtkonna, Eesti iseseisvust oponentide kohalike omavalitsuste mõningate juhtide ja teiste vastaste meeleoludest, tegevusest ja plaanidest. Sellest oli palju abi nii nendega enne augustit 1991 tegelemisel kui ka taasiseseisvumisele järgnenud perioodil. Samas tuli asjaolusid arvestades vahel vastastega pidada ka taktikalistel kaalutlustel korduvaid läbirääkimisi ja olla paindlik, mida samuti hõlbustas hangitud info.

Eesti oma kaitsevõimekuse loomise vaevad

Paralleelselt iseseisvuse vastastega võitlemisega tuli meil luua oma kaitsestruktuure. Seejuures pole saladus, et erinevatel eestimeelsetel jõududel oli siin ka erinevaid seisukohti. Koheselt taasvabanemise järel Ülemnõukogu vastavate otsuste tuules kutsus riigiminister appi toonase koloneli Ants Laaneotsa, kelle vedamisel 31. oktoobril algas kaitseväge loomine Peastaabi kui operatiivjuhtimise organi formeerimisest ning Valitsuse 2.detsembril kinnitatud Kaitsejõudude Peastaabi ajutise põhimäärusele toetudes (mis kehtis formaalselt lausa 2004.aastani...). Peastaabi õlule koostöös Riigikantseleiga jäi kuni kevadeni lisaks Kaitsejõudude organisatsioonilis-normatiivse baasi loomisele ka praktiliste küsimuste lahendamine, sh. kaitsevägele relvastuse, tehnika ja varustuse hankimine. Ärgem unustagem,

et Eestile, Lätile ja Leedule kui tol ajal ebastabiilse regiooni esindajatele kehtis mitteametlik rahvusvaheline relvamüügikeeld, sest neis riikides olid Vene okupatsiooniväed. Samuti tuli üle võtta sõjaväevarad, korraldada Vene sõjaväe Eesti territooriumil liikumise kontrolli, teha kaitsekoostööd oma lõuna-, põhja- ja läänenaabritega jne.

Kokkuvõtteks

Mis oli meie taasvabanemisel peamiseks saavutuseks, kus Valitsusel oli oma märkimisväärne roll? Rõhutaks, et seda oli **veretu jõudmine vabaduseni**. Teiseks, arvestades olukorra dünaamilisust ja taustsüsteemi pidevat muutumist, oli Taasvabanemise Valitsuse tugevuseks **sihikindlus ja pühendumus peaesmärgile jõudmisel, järjekindlus selle saavutamise teede leidmisel ja kasutamisel, pidev õppimine ning paindlikkus pidevalt tekkivate kriitiliste olukordade lahendamisel**. Kaldun arvama, et isegi tänastes, ülereglementeeritud ja oluliselt tollasega võrreldes selgemalt määratletavates tegutsemise tingimustes on igale valitsusele ikka vaja sedasama kolmainsust – suurt eesmärki, sihikindlust selleni jõudmisel ja paindlikust eriolukordade lahendamiseks.

Eesti Taasvabanemise Valitsuse riigiminister 1990-1992 Raivo Vare